Sissejuhatus infotehnoloogiasse

Programmeerimiskeeled

Ülevaade loengust

- Kordamine: masinalähedane progemine
- Kompileerimine ja interpreteerimine
- Keelte põhiideed
- Keelte näited
- Populaarsused ja kiirused

Kordamine:
masinalähedane progemine

Meie näiteprogramm: summeerime arve 1 .... N

```
int main(int argc, char **argv) {

  int n=10;
  int i,sum=0;

  printf("Tere!\n");

  for(i=0; i<=n; i=i+1)
    sum = sum + i;

  printf("summa on %d\n",sum);
}
```

Sumto ja Intel 386, 486, Pentium, ...

- 386 on vähe registreid, argument saadetakse hariliku mälu kaudu. Resultaat saadetakse registris %edx.

```
_sumto:
        pushl  %ebp             ; Loome ''framepointer''-i
        movl   %esp,%ebp        ;
        movl   8(%ebp),%ecx     ; Võta n.
        xorl   %eax,%eax        ; sum = 0
        xorl   %edx,%edx        ; i = 0
        cmpl   %ecx,%eax        ; Kui i>n ...
        jg L3                   ; ... mine L3
        .align 2
L5:     addl   %edx,%eax        ; sum = sum + i
        incl   %edx             ; i = i+1
        cmpl   %ecx,%edx        ; Kui i<=n ...
        jle L5                  ; ... mine L5
L3:     leave                   ; Taasta ebp.
        ret                     ; Valmis!
```

Sumto ja ARM

- ARMil on 16 registrit r0, ..., r15, kuid osa neist on eritähendusega (näiteks, r15 on program counter)

```
        entry
sumto:
        mov r1, #0              ; sum = 0
        mov r2, #0              ; i = 0
        ldr r3, N               ; r3=N
loop:
        cmp r3, r2              ; eeldame r3=N
        bgt finish              ; kui n>i, mine finish
        add r2, r2, #1          ; i = i + 1
        add r1, r1, r2          ; sum = sum + i
        B loop                  ; uus tsükkel
 finish:
        end
N       DCD  #1000              ; mälupesa N algväärtusega
```

Kompileeritava programmi valmimine

Olgu meil (näiteks C keeles) failid main.c ja swap.c

Teeme gcc main.c swap.c -o minuprogramm

Kompilaator (näiteks gcc) teeb järjest mitut eri asja:

- **Kompileerimine**
  - Kompilaator teeb neist assemblerikeelsed ajutised failid
  - Kompilaator teeb assemblerfailidest masinkood+sümbolinfo failid
- **Linkimine**
  - Linkur otsib kokku vajalikud olemasolevad failid osa sümbolinfo seostamiseks päris koodi-viidetega

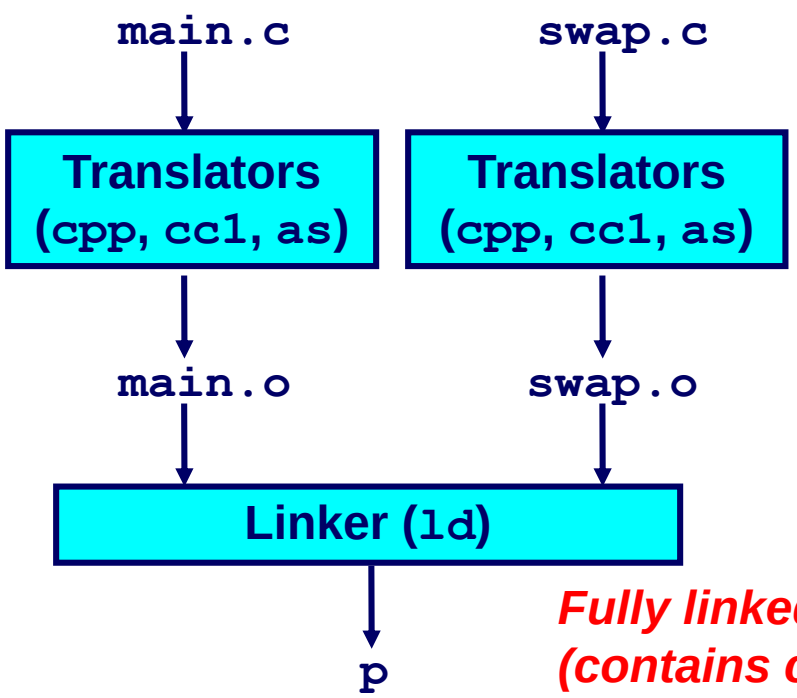
Käivitame saadud programmifaili minuprogramm:

- Opsüsteemi **loader** otsib lisaks vajalikud olemasolevad failid osa sümbolinfo seostamiseks päris koodi-viidetega
- Saadud kogum paigutatakse mällu, tehakse opsüsteemi infoblokk tema jaoks (protsess) ja kogum käivitatakse

(CMU Bryant & Hallaron course) Static Linking

Programs are translated and linked using a *compiler driver*:

- `unix> gcc -O2 -g -o p main.c swap.c`
- `unix> ./p`

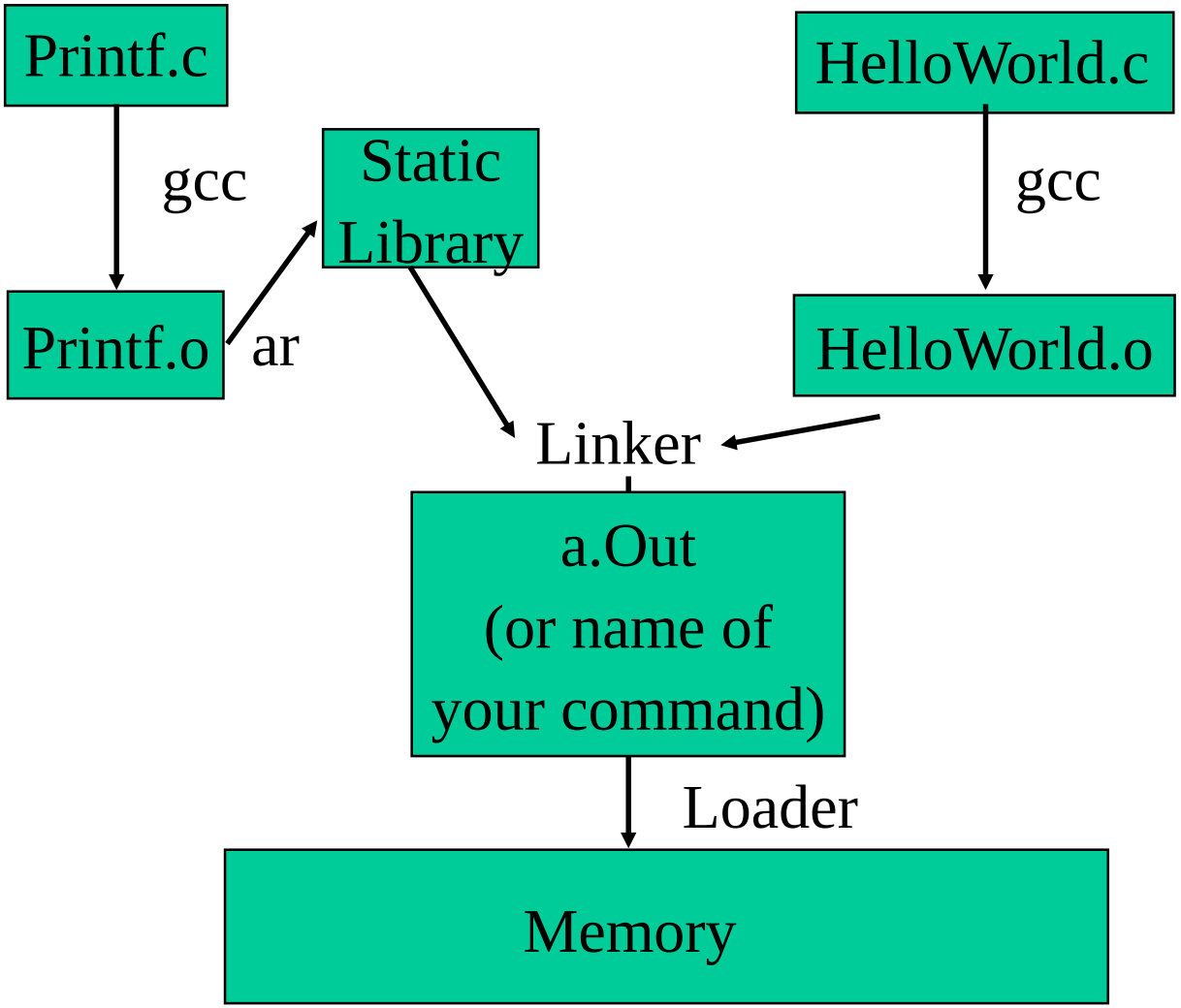

Source files

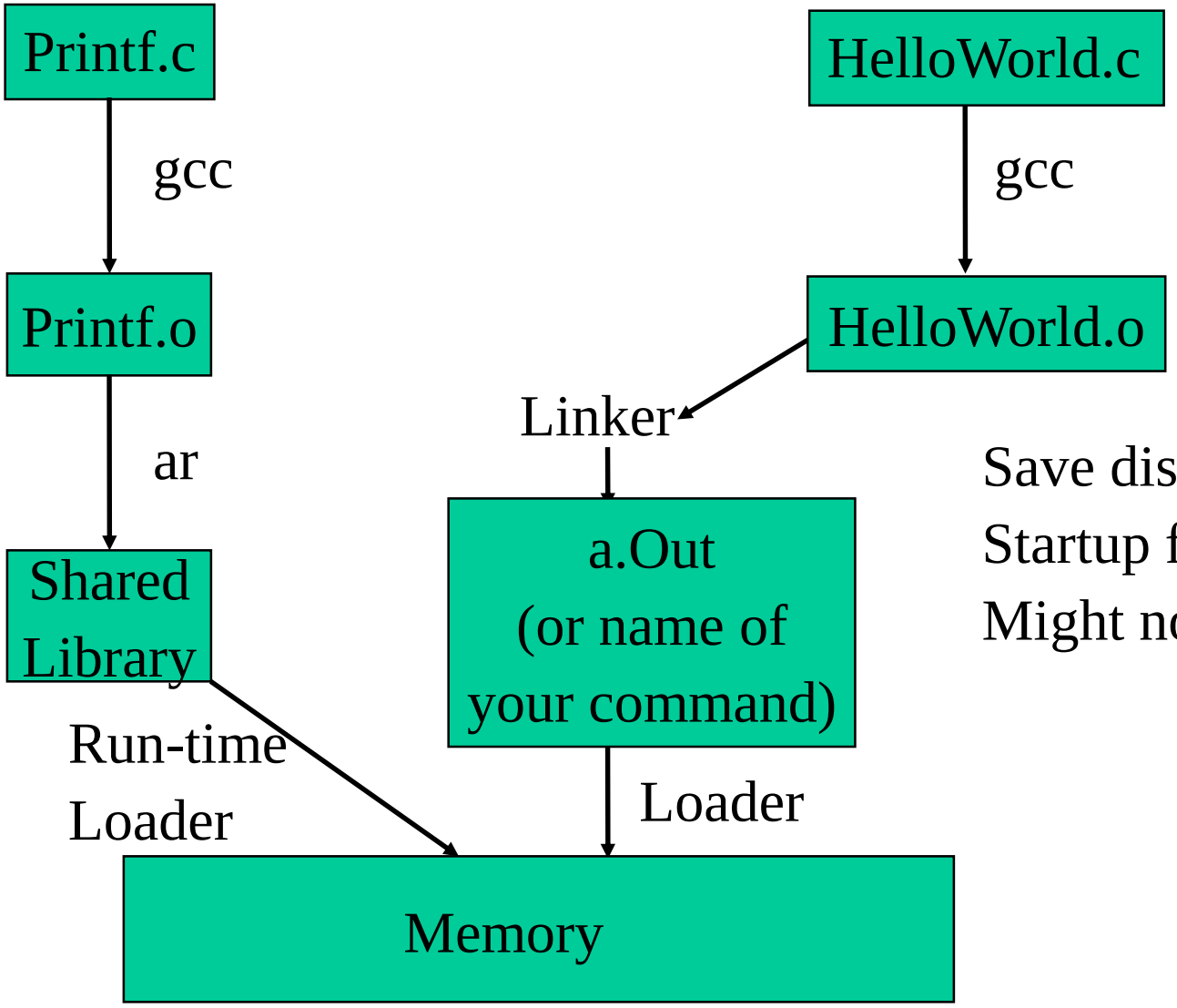
Separately compiled relocatable object files

Fully linked executable object file (contains code and data for all functions defined in main.c and swap.c

(CMU B&H ..) Static Linking and Loading

(CMU B&H ..) Run-time Linking/Loading

Save disk space.

Startup faster.

Might not need all.

Kompileerimine ja interpreteerimine

Kuidas keeles X kirjutatud programmi täidetakse?

Kaks põhivarianti keeles X programmi täitmiseks.

- **Kompileerimine**: masinkoodis programm nimega kompilaator teisendab keeles X programmi masinkoodfailiks Y. Seejärel täidetakse saadud masinkoodis programm Y. Näited: C, Fortran, Go.

- **Interpreteerimine**: masinkoodis programm nimega interpretaator loeb sisse X keeles faili, teisendab ta nö pseudo-assembleriks / vahekoodiks ja asub seda vahekoodi varianti rida-realt täitma. Näited: Python, PHP, Perl, vanemad Javascripti mootorid jne.

NB!

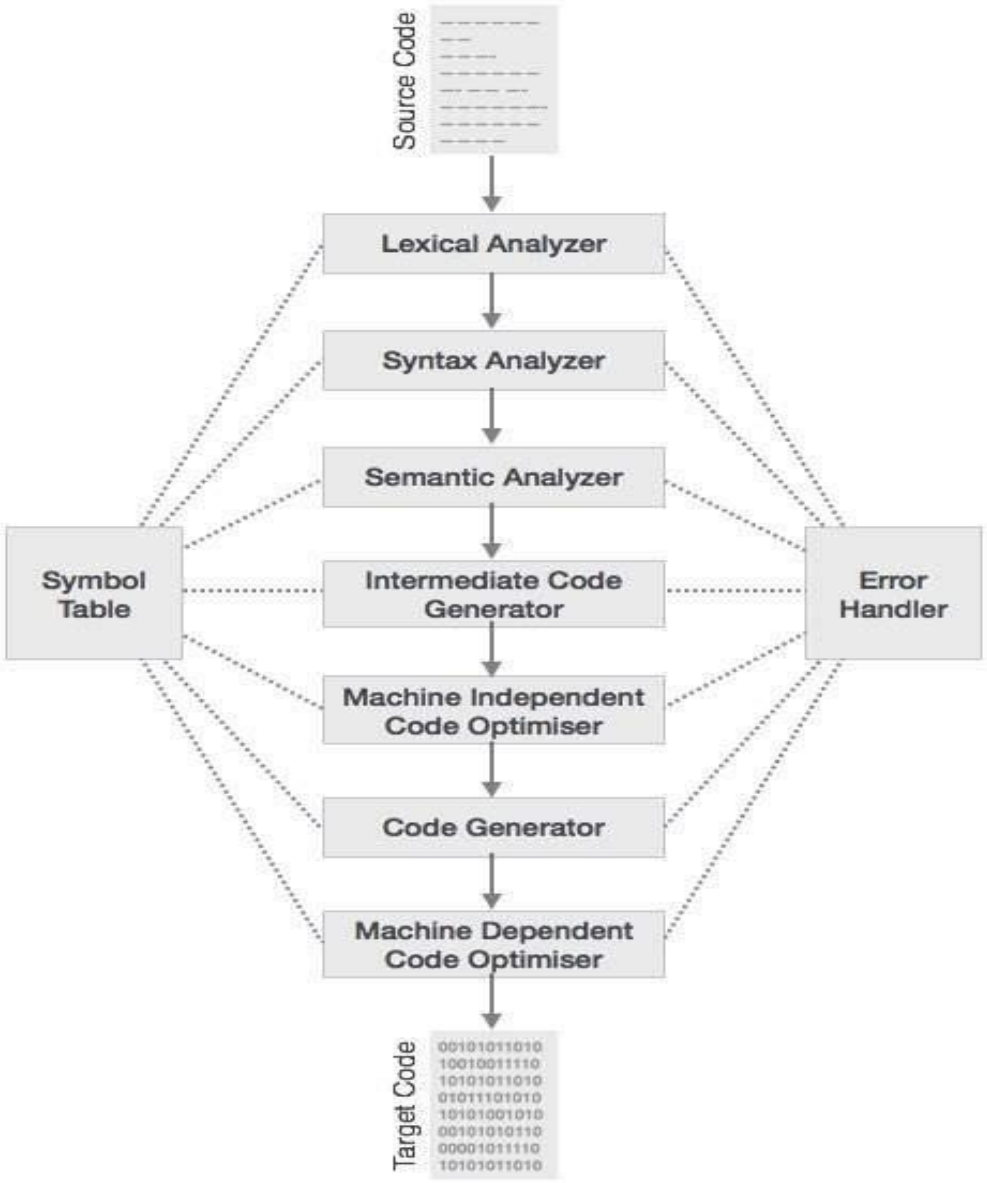
- Programmi interpreteerimine on ca 10-200 korda aeglasem, kui kompileeritud koodi täitmine.
- Põhimõtteliselt saaks igas keeles kirjutatud programme nii interpreteeritult täita kui kompileerida.
- Praktikas eelistatakse vahel interpreteerimist, vahel kompileerimist.

Kompileerimine / interpreteerimine: näited

Vaatame väikeseid reaalseid näiteid

- **C** kompileerimine: otse masinkood**i**
- **Pythoni** interpreteerimine: high-level vahekood, mida interpreteeritakse
- **Java:** programm low-level baitkoodiks (pseudo-assembler), mida interpreteeritakse ja siis töö käigus jupiti/valikuliselt masinkoodi kompileeritakse

Kompileerimise faasid

Kompilaatori osade näited

Kasutame õpetust/näiteid siit:

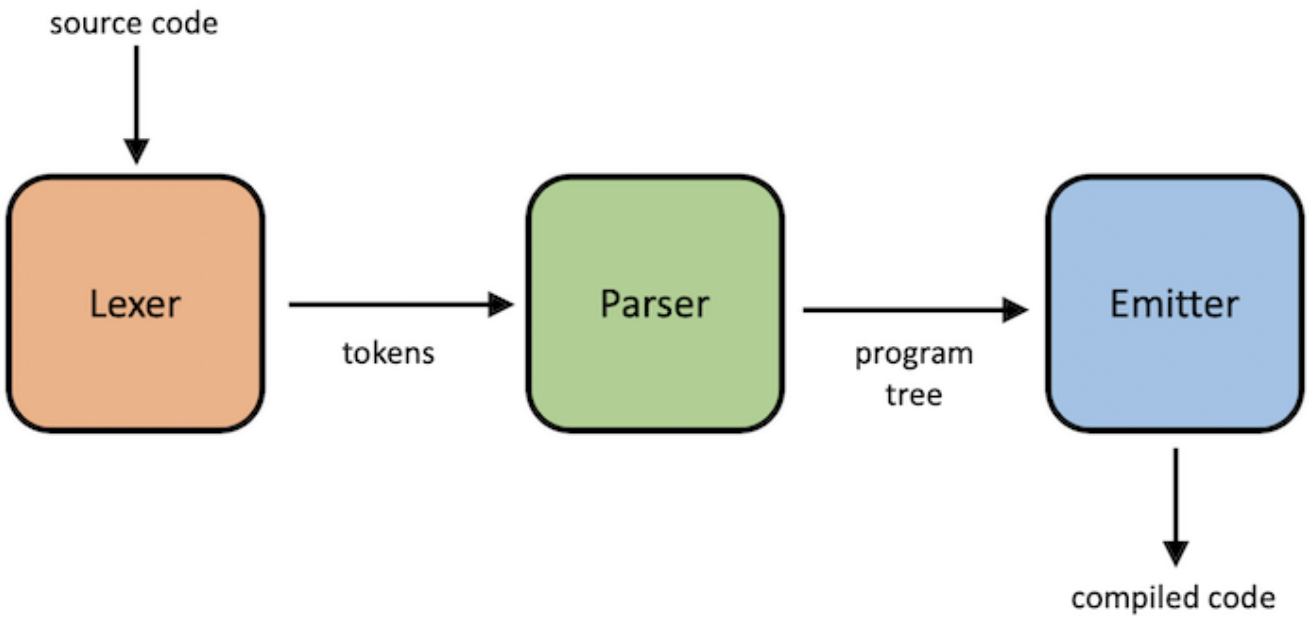
https://web.eecs.utk.edu/~azh/blog/teenytinycompiler1.html

Sisendiks lihtsustatud BASIC, väljundiks C. Sisendi näide:

```
PRINT "How many fibonacci numbers do you want?"
INPUT nums

LET a = 0
LET b = 1
WHILE nums > 0 REPEAT
    PRINT a
    LET c = a + b
    LET a = b
    LET b = c
    LET nums = nums - 1
ENDWHILE
```

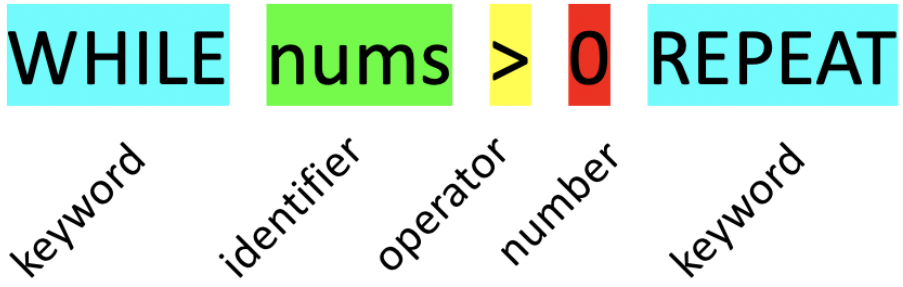
Kompileerimise suured sammud

Lexer: tekst kirjeldusega varustatud tükkideks

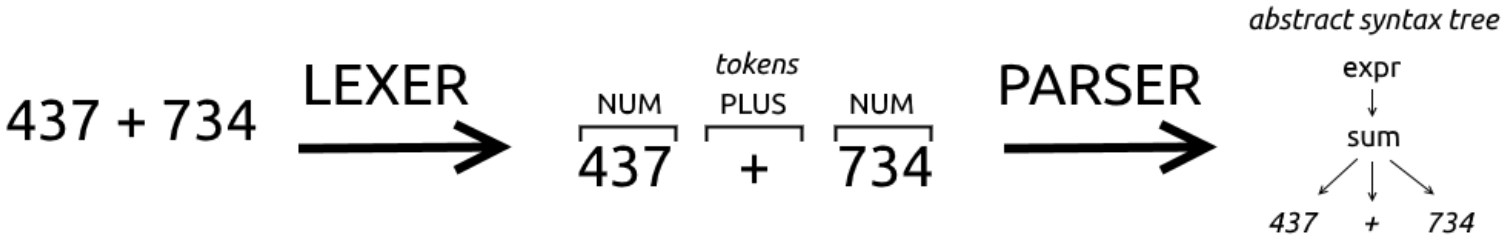
Raw text: WHILE nums > 0 REPEAT

Tokens:

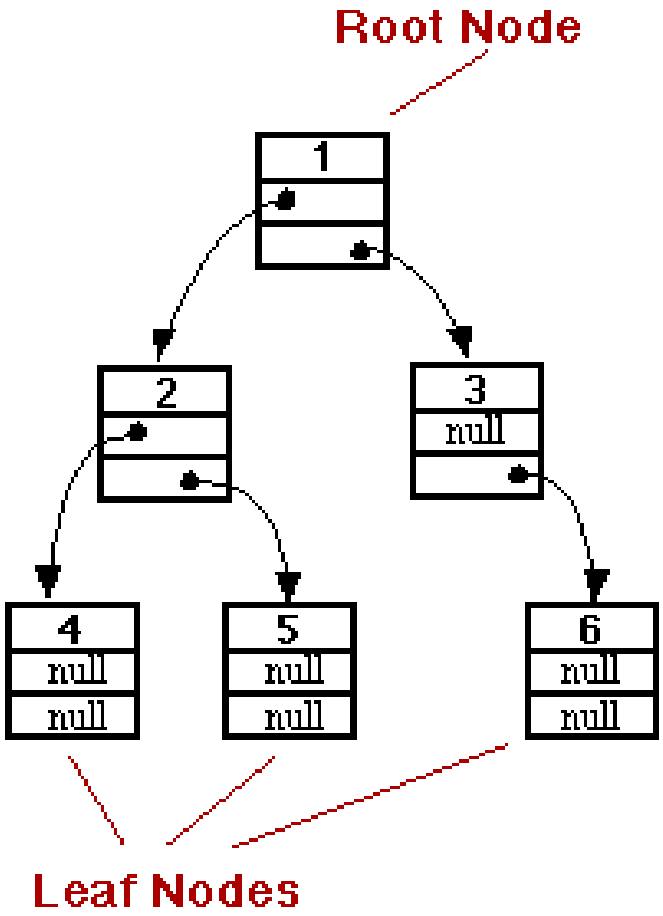
Parser ehk süntaksianalüüs

Lexer jagab teksti "sõnadeks" ja parser ehitab neist puu.

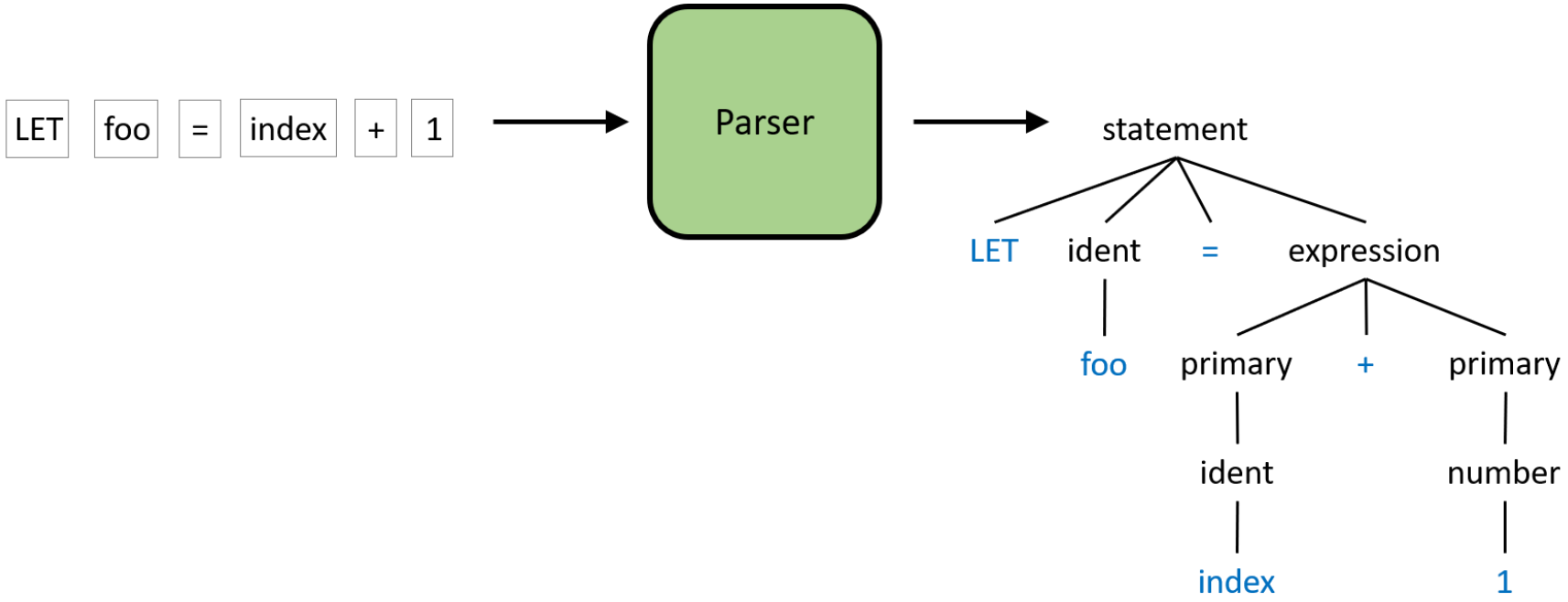

Meeldetuletus: puud mälus

Siin näitepuus koosneb iga element väärtusest ja kahest mäluaadressist. Null tähistab aadressi 0, mida normaalselt aadressina ei kasutata.

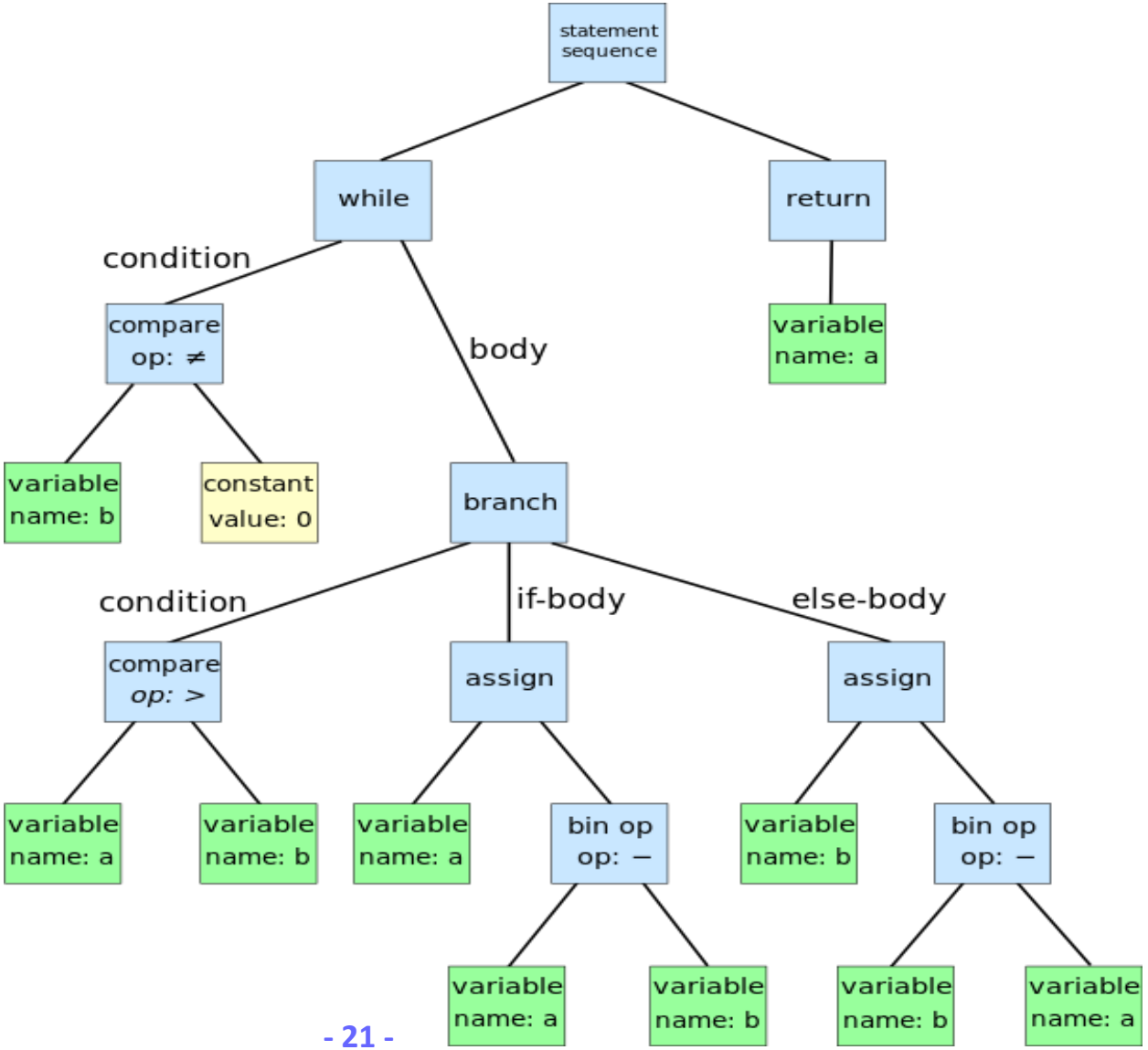

Parser: lexitud jada süntaksile vastavaks puu-struktuuriks

Veel üks süntaksipuu näide (mitte BASIC)

```
while b ≠ 0
    if a > b
      a := a − b
     else
       b := b − a
return a
```


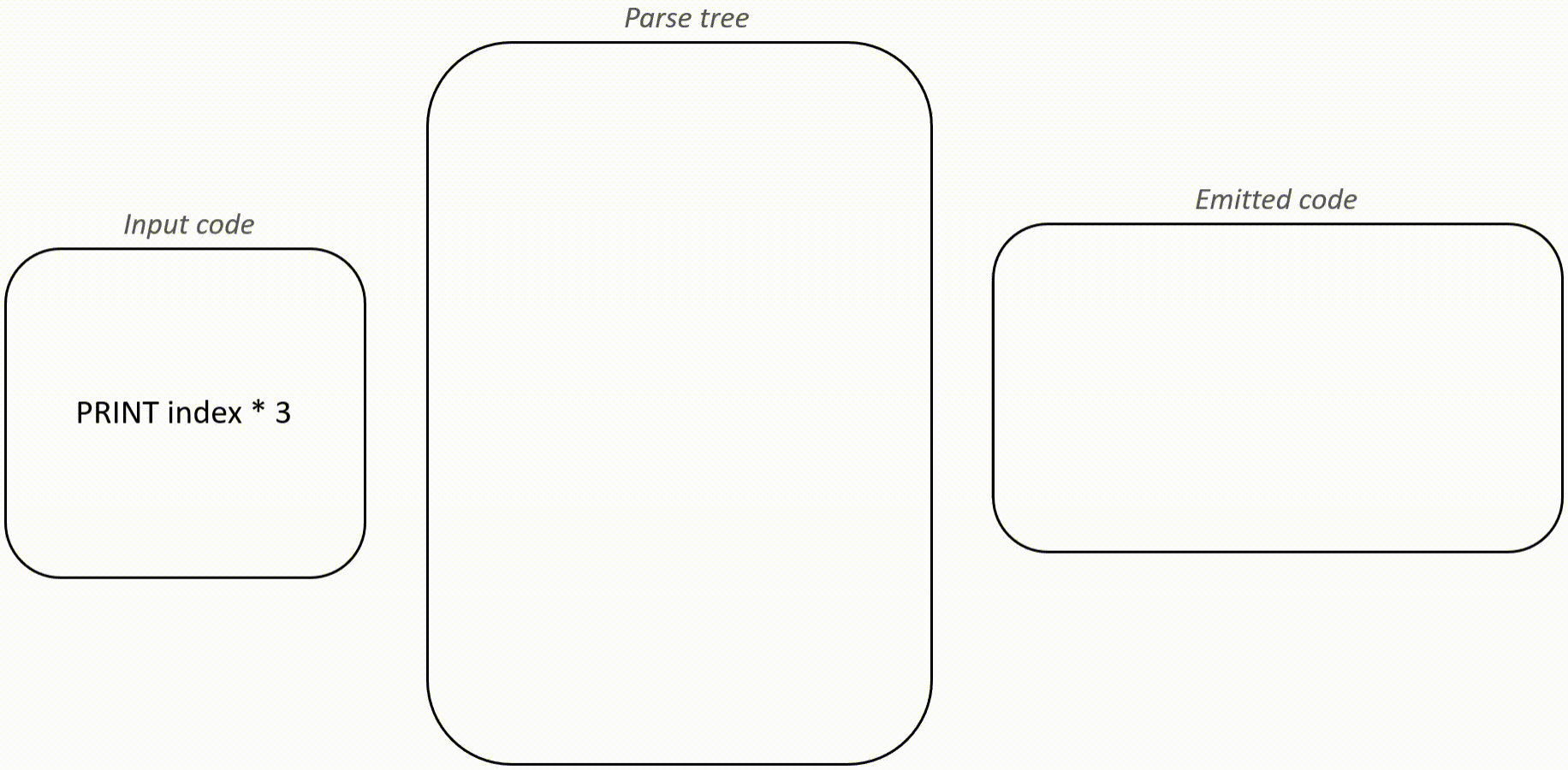
Parser ehitab mällu süntaksipuu, mida siis edasi töödeldakse

Grammatika meie lihtsustatud BASICu jaoks

```
program ::= {statement}
statement ::= "PRINT" (expression | string) nl
    | "IF" comparison "THEN" nl {statement} "ENDIF" nl
    | "WHILE" comparison "REPEAT" nl {statement} "ENDWHILE" nl
    | "LABEL" ident nl
    | "GOTO" ident nl
    | "LET" ident "=" expression nl
    | "INPUT" ident nl
comparison ::= expression (("==" | "!=" | ">" | ">=" | "<" | "<=") expression)+
expression ::= term {( "-" | "+" ) term}
term ::= unary {( "/" | "*" ) unary}
unary ::= ["+" | "-"] primary
primary ::= number | ident
nl ::= '\n'+
```

Puu läbikäimine väljundiks: vt

https://web.eecs.utk.edu/~azh/blog/teenytinycompiler3.html

Sisend (BASIC) ja väljund (C)

```
PRINT "How many numbers?"
INPUT nums

LET a = 0
LET b = 1
WHILE nums > 0 REPEAT
   PRINT a
   LET c = a + b
   LET a = b
   LET b = c
   LET nums = nums - 1
ENDWHILE
```

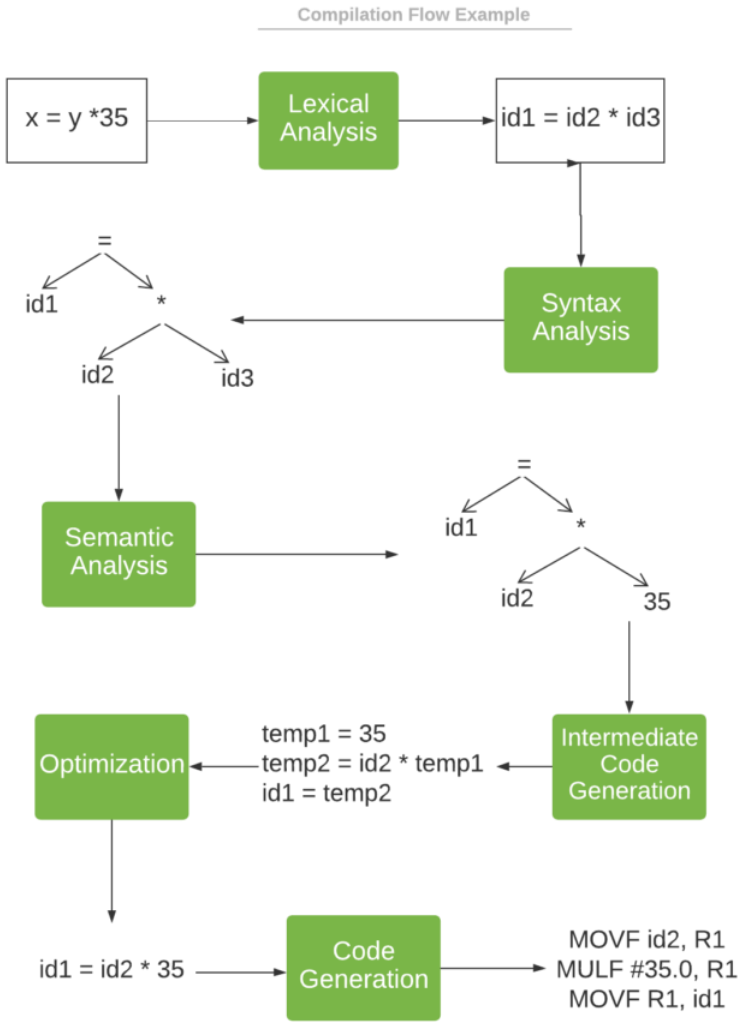
```
#include <stdio.h>

int main(void){
   float nums, a, b, c;

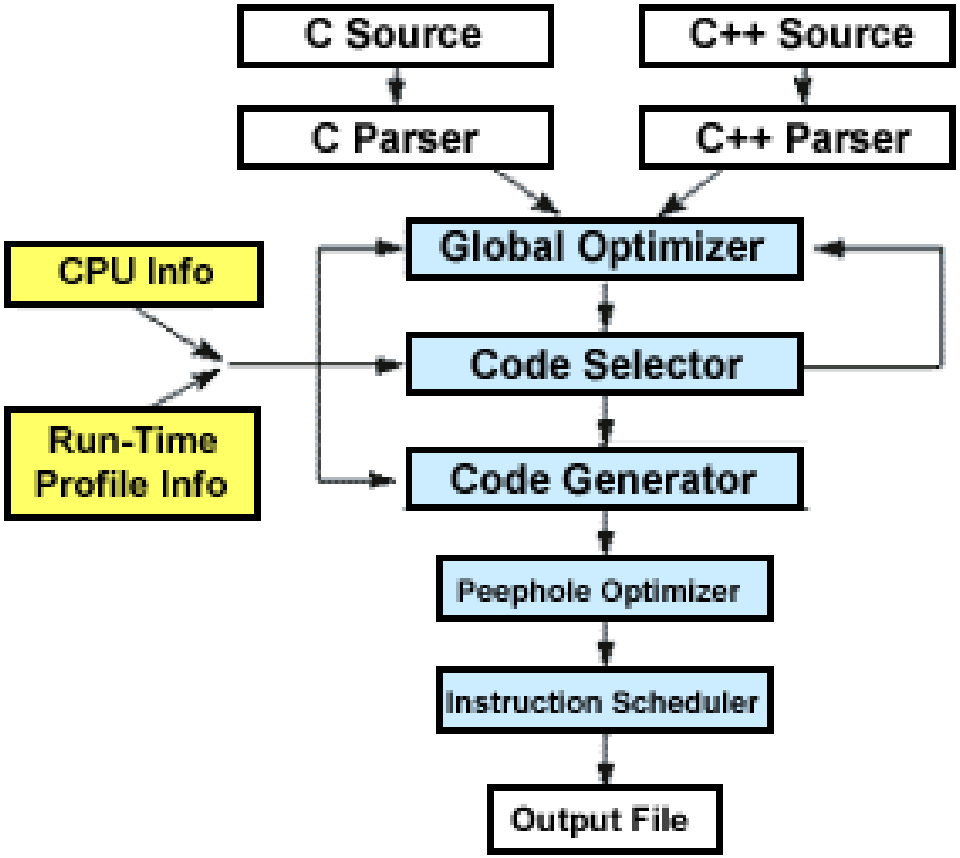
   printf("How many numbers?\n");
   scanf("%f", &nums);
   printf("\n");

   a = 0;
   b = 1;
   while(nums>0){
      printf("%.2f\n", (float)(a));
      c = a+b;
      a = b;
      b = c;
      nums = nums-1;
   }
   return 0;
}
```

Optimeerimine on protsessi lõpuosas

Optimeerimise põhiosad

Mis oleks interpreteerimises erinevat?

Me ei genereeriks väljundkoodi, vaid kasutaks sama puud otse töötamiseks, a la interpretaator hakkab **puud otse täitma / rehkendusi tegema.**

Treewalk tüüpi mikrointerpretaator pythonis

```
def main():
  example=["+",2,["*",4,5]]
  print("evaluating ",str(example)," gives ")
  print(evaluate(example))

def evaluate(term):
  if type(term)==int or type(term)==float:
    return term
  elif type(term)==list:
    op=term[0]
    if op=="+":
      return evaluate(term[1])+evaluate(term[2])
    elif op=="*":
      return evaluate(term[1])*evaluate(term[2])
    elif op=="-":
      return evaluate(term[1])-evaluate(term[2])
    elif op=="/":
      return evaluate(term[1])/evaluate(term[2])
    else:
      print("error: unknown operator ",str(op))
      return 0
  else:
    print("error: unknown argument type of ",str(term))
    return 0

main()
```

Interpreteerimise kompromissvariandid

- Kompilaator kompileerib X faili **vahekoodiks** Y, seejärel interpreteeritakse vahekoodi Y (Python, Java).

- Interpretaator interpreteerib vahekoodi Y, kuid **kompileerib töö ajal osa Y-st masinkoodiks**, mida seejärel täidab (Java, C#, Firefoxi Javascript) nn just-in-time compilation ehk **JIT**.

- Chrome V8 Javascript kompileerib algul kogu programmi masinkoodiks kiire kompilaatoriga, seejärel kompileerib töö käigus selgunud kriitilised kohad aeglasema optimeeriva kompilaatoriga, mis annab kiiremini töötava tulemuse.

Vahekood Pythoni näitel

Olgu meil väike näiteprogramm

```
a, b = 1, 0
if a or b:
    print "Hello", a
```

Vahekood Pythoni näitel

Vahekood kommentaaridega

```
code
    6404005c02005a00005a0100650000700700016501006f0d000164020047650000047486e01000164030053
  1           0 LOAD_CONST               4 ((1, 0))
              3 UNPACK_SEQUENCE          2
              6 STORE_NAME               0 (a)
              9 STORE_NAME               1 (b)

  2          12 LOAD_NAME                0 (a)
             15 JUMP_IF_TRUE             7 (to 25)
             18 POP_TOP
             19 LOAD_NAME                1 (b)
             22 JUMP_IF_FALSE           13 (to 38)
        >>   25 POP_TOP

  3          26 LOAD_CONST               2 ('Hello')
             29 PRINT_ITEM
             30 LOAD_NAME                0 (a)
             33 PRINT_ITEM
             34 PRINT_NEWLINE
             35 JUMP_FORWARD             1 (to 39)
        >>   38 POP_TOP
        >>   39 LOAD_CONST               3 (None)
             42 RETURN_VALUE
```

Pythoni vahekood: keerukamat lisalugemist

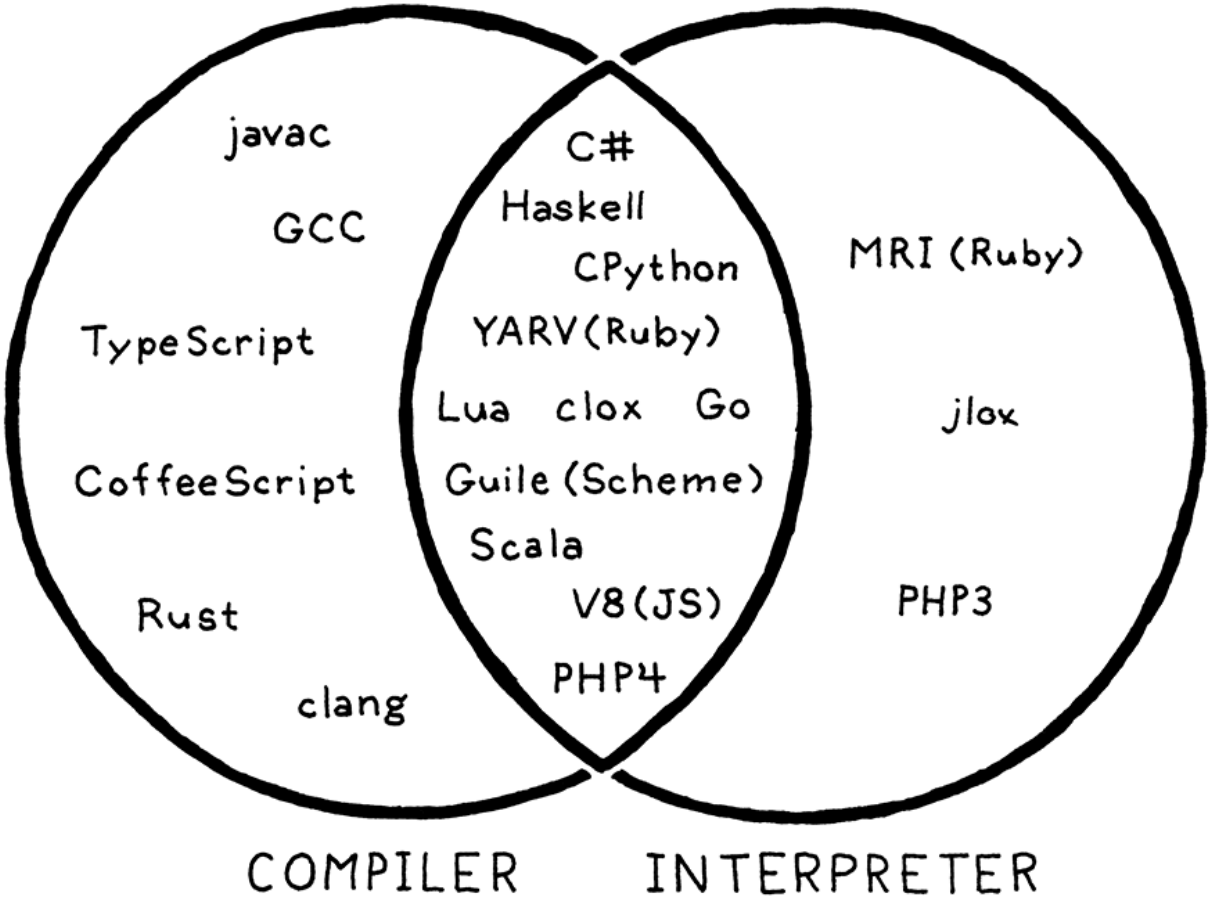
https://nedbatchelder.com/blog/200804/the_structure_of_pyc_files.html

http://infohost.nmt.edu/tcc/soft/pythondoc/lib/bytecodes.html

https://www.python.org/dev/peps/pep-0339/

https://arxiv.org/pdf/1306.6047v2.pdf

Kompileerimine, vahekood, interpreteerimine

Keelte põhi-ideed

Programmeerimiskeeled on inimeste jaoks!

- **Arvuti** ei saa programmeerimiskeelest midagi aru. Talle on vaja masinkoodi.

- Programmeerimiskeeled on selleks, et **inimestel** oleks lihtsam programme kirjutada ja nendest pärast aru saada.

Kõrgkeeled

- **Automatiseerivad ja lihtsustavad** hulga “harilikke” protseduure, mida assembleris programmeerides vaja
- Ei anna assembleriga analoogilist kontrolli masina üle
- Kõrgkeeled on erineva abstraktsusastmega:
  - Masinalähedane ja ebamugav: Fortran, C (portaabel assembler)
  - Abstraktsem ja mugavam: Lisp, Ada, ML, Java, Python, Javascript,

- **Peale programmeerimiskeelte on veel hulk muid keeli:**
  - Päringukeeled (SQL, RDQL, ...)
  - Kujunduskeeled (HTML, PS, ...)
  - Spetsifitseerimiskeeled (UML, VHDL, ...)
  - Loogikakeeled
  - ….

Programming and description languages

- **Programming languages**, in the familiar sense:

Fortran, C, Java, C#, Python, Javascript etc.

- **Description languages** (i.e. not for programming):

Text layout: html
Html layout nuances: css
Database query tasks: SQL
Data representation: XML, json, csv
... etc

Description language examples

Json: for data representation

```
{“name”: “John Smith”, “age”: 35,
“address”:  {“city”:”Tallinn”, “street”: “Mere”}}
```

Html: for text layout

```
<h1>Pealkiri</h1><p>üks <b>bold sõna</b></p>
```

SQL: for database queries

```
select name, age  from persons where age>18;
```

Miks nii palju keeli?

- Eri valdkondade / eesmärkide jaoks ei ole ühte ideaalset keelt
- Programmeerijate eelistused on erinevad
- Keeled arenevad olemasolevate baasilt:

  https://exploring-data.com/vis/programming-languages-influence-network/

- Vaata ka DSL (domain specific language):

  https://en.wikipedia.org/wiki/Domain-specific_language

Programmeerimiskeelte kolm põhi-erinevusteemat

- **Süntaks** (kuidas kirjutatakse näiteks **if .. then .. else** ühes või teises keeles)
- **Semantika** ehk tähendus (mida õigesti kirjutatud programm tegelikult siis teeb)
- **Teegid (libraries)** (millised **valmisprogrammijupid** on selle keele jaoks kergesti kättesaadavad või kohe kaasa pandud)

Tüüpilised asjad igas normaalses keeles

- **Primitiivsed andmetüübid:**
  - int, char etc (näiteks: 1 ja –3 on int-id, ‘c’ ja ‘a’ on char-id)
  - string (näiteks “aaa123bb”)
  - massiiv (näiteks a[1]=2; a[2]=20; a[3]=15; y=2; x=a[y]+a[1]+3;)
- **Avaldised:**
  - näiteks x = (y*2) – (5+x);
- **Elementaarsed juhtkonstruktsioonid:**
  - valik: if ... then ... else
  - tsükkel: while(x<10) x=x+1;
- **Funktsioonid:**
  - defineerime: int kuup(int x) { return x * x * x}
  - kasutame: x = kuup(1+kuup(3))+kuup(y);
  - kasutame rekursiivselt:

    int fact(int x) { if (x<=0) return 1; else return x*(fact(x-1)); }

Lisavõimalused eri keeltes

- Kiired bitioperatsioonid, otsepöördumine mälu kallale: C
- Keerulisemad andmetüübid: listid, hash tabelid jne: Lisp, Python, Javascript
- Erikonstruktsioonid stringitöötluseks: Perl, PHP

- Objektid: C++, Java, C#, Python, Lisp
- Moodulid (enamasti ühendatud objektidega): C++, Java, C#
- Veatöötluse konstruktsioonid (exceptions): Python, Java, C#

- Prahikoristus: kasutamata andmed visatakse välja (Java, Python, Lisp, ...)
- Sisse-ehitatud tugi paralleelprogrammide jaoks: Java, C#
- Reaalaja-erivahendid: Ada

- “Templates” (programm tulemuse sees): PHP, JSP, Pyml
- Uute programmide konstrueerimine töö käigus: Lisp, Scheme, Javascript
- Loogikareeglid: Prolog
- “laisk” viis funktsioone arvutada: Miranda, Hope, Haskell
- Pattern matching (viis funktsioone defineerida): ML, Haskell
- **jne...**

Programmmeerimiskeelte
näiteid
sama summeerimise ülesande jaoks

Fortran: summeeri arve 0…n

- FORTRAN

```
      INTEGER FUNCTI0N sumto(n)
      isum = 0
      DO i 10 = 0,n
      isum = isum + i
10    CONTINUE
      sumto = isum
      RETURN
      END
```

COBOL: summeeri arve 0…n

- COBOL

```
PROCEDURE SUMTO USING N, Answer.
Begin.
  PERFORM VARYING LoopCount FROM 0 BY 1
    UNTIL LoopCount GREATER THAN N
      MULTIPLY Answer BY LoopCount GIVING Answer.
  END-PERFORM.
  EXIT PROGRAM.
```

LISP: summeeri arve 0…n

- LISP

```
(defun sumto (n)
   (if (= 0 n)
       0
       (+ n (sumto ( n 1))) ))
```

Sumto ja C

- C (ja C++ ja Java ja C#)

```
int sumto(int n) {
  int i,sum = 0;
  for(i=0; i<=n; i=i+1)
    sum = sum + i;
  return sum;
}
```

Sumto ja Modula-2

- Modula-2

```
PROCEDURE sumto(n:INTEGER):INTEGER;
VAR sum,i:INTEGER;
BEGIN
      sum:=0;
      FOR i:=0 TO n DO
        sum:=sum+i
      END;
      RETURN sum
END sumto;
```

Sumto ja Modula-2

- Modula-2

```
PROCEDURE sumto(n:INTEGER):INTEGER;
VAR sum,i:INTEGER;
BEGIN
      sum:=0;
      FOR i:=0 TO n DO
        sum:=sum+i
      END;
      RETURN sum
END sumto;
```

Sumto ja Ada

- Ada

```
function sumto(n: in INTEGER) return INTEGER is
    sum : INTEGER := 0;
begin
    for i in 0..n loop
        sum := sum + i;
    end loop;
return sum;
```

Sumto ja Python

- Python

```
def sumto(n):
  sum=0
  for i in range(n+1):
    sum=sum+i
  return sum
```

Populaarsused ja kiirused

Populaarsused

- **Eri valdkondades** on populaarsed erinevad keeled!
- **Tiobe:** suht universaalne pikaajaline populaarsus-indeks
  http://www.tiobe.com/index.php/content/paperinfo/tpci/index.html
- **Githubi** indeks: enamik on väikesed või hobiprojektid
  https://madnight.github.io/githut/
- **Nõudluse** järgi (USA?)

https://www.codeplatoon.org/best-paying-most-in-demand-programming-languages-2020/

Kiirused

- **Vaata benchmarke**

  https://benchmarksgame-team.pages.debian.net/benchmarksgame/

- **Olulised poindid**

  - Enamasti on kiiruse jaoks oluline väike osa koodist, mis töötab väga palju kordi.
  - Tavalistes nn ärirakendustes on kiiruse jaoks enamasti kriitiline andmebaasist lugemise / kirjutamise, võrguühenduste ja kettalt lugemise / kirjutamise kiirus: programm ise ei ole kiiruse jaoks tihtitpeale kriitiline.
  - Sestap näiteks Python on enamasti OK, kuigi ta on suhteliselt väga aeglane. Reaalselt kiirust nõudvaid osi (näiteks masinõppes jne) saab tihti katta eriteekidega, mis tüüpiliselt C-s kirjutatud.